

**Sveriges Lantbruksuniversitet
Inst. för skoglig vegetationsekologi
Umeå**

**94-04-28
Anders Björk**

Synen på lövträd under 1900-talet.

Inledning

Inställningen till lövträd har varierat kraftigt under hela seklet. I början av århundradet användes lövverket mest som brännved och i vissa delar av landet även som kreatursfoder. Under krigsåren speciellt andra världskriget ökade användningen av ved som bränsle. Denna ved högs i meterslängder och benäms kastned. I samband med övergången från blädningsskogsbruk till trakthyggesbruk i slutet på fyrtioalet fick lövet en mer negativ värdering eftersom den snabba etableringen på hyggena försvårade föryngringen av tall och gran. Dessa två trädslag ansågs utgöra framtiden för svenskt skogsbruk och allt annat skulle bekämpas. Detta ledde till att herbicider användes i stor omfattning med resultatet att endast barrträden överlevde. Opinionsen mot herbicider blev väldigt stark på sextio och sjuttioalet då man var rädd för biverkningar på människor och miljö. Temporära skyddsperioder på sjuttioalet följdes av ett laginförande 83, vilket i princip förbjuder användningen av herbicider

Problemet var fram till mitten på åttioalet att lövfibern inte dög till massaframställning, men åttiosex löstes problemet och man erhöill massa med god kvalite. Sedan dess har lövets värde bara ökat och idag talar man om brist på björkved och istället för att bekämpa det som ett ogräs planteras det, framförallt på nedlagd jordbruksmark.

Vid seklets början - fyrtioalet

I början av århundradet fanns ingen industriell process för lövvirke utan det främsta användningsområdet var som bränsle och energi. Man kan räkna med att en mycket betydande del av landets bränslebehov täcktes med björkved. Även bergsbruket har använt björk till kolframställning för att användas vid järnbruken. Endast en viss mängd björk kolades eftersom den ansågs ge sämre kvalite än gran och dessutom minskade kolningsepoken i början av århundradet. Andra användningsområden var möbler, inredningar, husgeråd, förvaringskärl för matvaror, redskap och annat inom självhushållet.

I norra Sverige användes näver för taktäckning, material till skor och väskor. Björkens bark gav dessutom tjära och kunde användas för garvning av läder. Björklöv och fina kvistar användes som vinterfoder för nötkreatur, får och getter. Dess knoppar och sav användes för framställning av mediciner och löven var råvara för gul färg. Även de olika tickorna som förekommer på björk användes i olika sammanhang exempelvis användes björktickan som skydd för knivar och kunde efter torkning pulveriseras och användas till polermedel.

I sydsverige där antalet lövarter är större användes ask och lind som kreatursfoder. Träden hamlades dvs man klippte av skotten från stammen vartannat år och kvar blev bara en stam på några meter. Ek och bok var värdefulla ur fodersynpunkt eftersom deras frukter innehöll mycket näring och var eftertraktade av svin. Givetvis var ekverket väldigt värdefullt till byggnation och konstruktion på grund av dess motståndskraft mot röta och höga hållfasthet. I dessa sydsvenska trakter var dessutom barrträd bristvara och lövverket fick automatiskt en mer framträdande roll än i övriga landet.

Fram till andra världskriget hade lövvirke en avskärmad roll gentemot tall och gran men i och med att kriget bröt ut fick lövved en viktig betydelse i samhället som energiförsörjare till alla hushåll. Eftersom alla importerade drivmedel var kraftigt begränsade användes gengas också som enerikälla till fordonen. Dåtidens skogsvårdsstyrelse hade krav från regeringen att stämpla ut björk i bondeskogsbruket för att trygga behovet av ved i samhället.

Användningen av herbicider

När skogsbruket övergick från blädning och plockhuggning till trakthyggesbruk medförde det andra förutsättningar för lövträden. Eftersom björk och asp är pionjärer etableras de lättare på hyggena än i blädningsskogen. Detta ställde till problem för skogsbruket eftersom tall och gran trängdes tillbaka vid etableringsfasen om ingenting gjordes. Därför välkomnades de första herbiciderna som började användas 1944, vilket medförde att lövslyet på hyggen och i plant och ungskogar med lätthet kunde reduceras. De goda resultaten i de tidiga försöken resulterade i att användningen av herbicider snabbt ökade från mitten av femtiotalet och kulmen nåddes i slutet på sextiotalet. Spridningsmetoderna som användes mot lövslybekämpningen var framförallt flygplan och senare även helikopter. Flygplan körde snabbt och effektivt över stora arealer men hade svårt för att göra punktinsatser. Däremot kunde en helikopter lättare välja ut vilka områden som behövde bekämpas och på så sätt undvika vattendrag och känsliga biotoper. En stamvis metod förekom också s.k fickning, den innebar att man högg en skåra i trädet där herbicider injicerades. Denna metod användes främst på enstaka stora träd.

Under 60-talets senare hälft riktades stark kritik från allmänheten mot användningen av herbicider. Man kände en viss oro för biverkningar på människor och miljö, även det estetiska intrycket var negativt. Trädskelett av björk stod kvar länge i landskapet och mörka monokulturer av barr bredde ut sig. Även bärris dog ut om lövinslaget var tunt vid bekämpningstillfället och hursomhelst ville ingen plocka bär inom område där man visste att besprutning skett. Fiskarna var känsliga även då små doser av herbicider förekom i vattendrag. Det påstods också att de vilda djuren tog skada men analyser av döda påträffade djur visar att ingen sammankoppling kan göras i det fallet.

På sjuttioalet har tre utredningar granskat användningen av herbicider och resultatet blev temporära skydd. Det bör dock nämnas att det är på sjuttioalet som herbicider fick användas har man som mest kommit upp i trettio procent jämfört med rekordåret sextionio. Under dessa år ersattes endast en viss del av den kemiska röjningen med mekanisk eftersom skogsbruket trodde på att den negativa opinionen angående besprutning skulle minska. 1983 antogs emellertid en lag som förbjuder spridning av bekämpningsmedel avsedda för lövsly. Skogsvårdsstyrelsen får medge undantag för spridningsförbudet men de är väldigt restriktiva med att utfärda undantag och i princip är användningen av herbicider noll. Dessutom skall kommunen ge sitt godkännande om ett positivt beslut fattas skogligt håll.

Varför omfattningen av herbicidanvändningen accelererade beror på flera faktorer. Vid den här tidpunkten var skogsbruket inne i en mekaniseringsfas och alla kostnader skulle minskas. Arbetslönen hade höjts medan priset på färdiga skogsprodukterna inte ökat i samma takt. De produkter som kunde avsättas var tall och gran medan löv betraktades som ogräs. Forskningsresultaten visade att herbiciderna inte lagrades upp i kroppen och var i övrigt ofarliga för människor och djur.

Ädellövskogslagen

Vid samma tillfälle som hormoslyrdebatten var som hetast började de skånska bokskogarna att förlora fäste till granens fördel. Stora arealer kalhöggs brutalt eftersom man ansåg att värdeökningen skulle vara betydligt bättre hos gran. Priserna på bok var vid denna tidpunkt väldigt dåliga och den långa omloppstiden sågs också som ett hinder. För att säkerställa den kvarvarande arealen instiftades bokskogslagen 1974 som förhindrade att marken planterades med annat trädslag. Tyvärr hade ryktet om laginförande cirkulerat i flera år utan åtgärd vilket medförde att stora arealer, relativt sett, panikavverkades innan lagen om bevarande trätt i kraft.

Denna lag kompletterades några år senare att gälla alla bestånd av sk ädellöv. För att kompensera markägaren utgår det bidrag vid föryngring och röjning samt gratis rådgivning och stämpling.

Lövträd - användningsområde

Historiskt sett har lövfibern en ganska sen tillkomst i massa -papper sammanhang och det var först i mitten av åttitalet som den fick sitt genombrott. En ny teknik gjorde att man kunde utnyttja den korta fibern på ett sätt som omöjliggjordes tidigare.

Sedan dess har intresset för löv accelererat och idag finns inte tillräckligt med löv för att täcka massaindustrins behov utan import sker från i huvudsak Ryssland. På många ståndorter är dock björk ett konkurrenskraftigt alternativ till gran framförallt på fuktigare ståndorter. Dessa marker planterades uteslutande med gran på sextio och sjuttioalet och de bestånden blir lätt instabila och blåser omkull eftersom rötterna ligger väldigt ytligt. På vissa marker måste en skärmställning av björk komplettera en granplantering för att plantorna inte skall skadas av frost vid skottskjutningen. I vissa fall drivs skärmen upp till massavedsdiemension och avverkas vid första gallringen. Även tidigare jordbruksmark planteras med löv och det är alltifrån ek och fågelbär i sydsverige till björk och asp i norr. Denna helomvändning att massaved från löv skulle jämföras med barr var otänkbar att föreställa sig när hormoslyrdebatten var som hetast.

Lövvirkets betydelse framöver

Skogsbruket kommer framöver att öka på sitt virkesförråd av löv. Vid röjning och gallring lämnas det mer löv än tidigare. Detta medför att vi får en mer varierad landskapsbild framöver. De nya kraven på att Sverige och även Europa inte skall importera tropiskt virke kommer att påverka framförallt ädellöv men även al i positiv riktning. Detta leder till att möbler, köksluckor, golv och panel huvudsakligen kommer att tillverkas av inhemskt trämaterial. Al är väldigt lättarbetat och har en fin ådring, i torkat tillstånd blir ytan dessutom ganska hård. Däremot är det problem vid massaframställningen eftersom alen färgar massan aningen röd och har dessutom lågt utbyte. Detta avhjälpas dock genom att blanda in små mängder åt gången och öka blekningen.

Det är viktigt att bestånds vården sköts från början för att kvaliteten skall bli den rätta i slutändan. Våra viktigaste lövslag förutom boken är pionjärer och blir gallringarna tillbakasatta är det risk för klena diemensiner av låg kvalite.

Slutsatser

Blickar vi tillbaka på 1900-talet har lövvirke inte haft så stor betydelse som vad det har idag. Anledningen till detta beror på att vi lyckats få fram en process som möjliggör massaframställning av lövved. Dessförinnan hade lövet haft sin största användning som energiråvara till enskilda hushåll.

Herbicidbesprutningen på framförallt sextioalet medförde att dagens förråd av björk är mindre än vad det egentligen borde varit. Debatten om användandet resulterade i en lagstadga 1983 som i princip förbjuder herbicidbesprutning inom skogsbruket.

Framöver har löv stor utvecklingspotential på grund av vidgad syn i skogsbruket samt en skogsvårdslag som jämför miljömålet med produktionen. Även restriktioner angående import av tropiskt virke kommer att öka intresset för inhemskt lövvirke.

Litteraturlista

Bäckström, P-O 1982 Lövslayet ett aktuellt skogsvårdsproble. SLU Uppsala

Anon. 1974 Spridning av kemiska medel - SOU 1974 : 35

Alriksson, B-Å 1983 Skärmmetoden - biologisk och säker metod till rimliga kostnader

Almgren Gunnar 1990 Björk, asp och al i skogsbruk och naturvård. Skogsstyrelsen
Jönköping